

- Л. Ф. Філінюк; Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. Івана Огієнка, Наукова бібліотека. — Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. — 284 с.: іл.
17. Сливка І. Бібліотека Кам'янець-Подільського державного українського університету // І. Сливка // Свято Поділля: одноденна газета Подільської «Просвіти». — 1918. — 22 жовтня.
 18. Трембіцький А. М. Бібліотекознавча діяльність родини Січінських-Січинських / А.М. Трембіцький // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство... — С. 78-87.

The author introduces to the readers Ivan Hryhorovych Slyvka, I.I. Ohienko's fellow-champion, one of the founders of the Kamianets-Podilsky state Ukrainian university's library.

Key words: university, fundamental library, books, fund, readers.

Отримано: 8.04.2009 р.

УДК 821.161.2'04.09

О. А. Рарицький

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ОБРАЗ КНЯЗІВ ОСТРОЗЬКИХ У ТВОРЧОСТІ ГЕРАСИМА ТА МЕЛЕТІЯ СМОТРИЦЬКИХ

У статті подається характеристика образу князів Острозьких у реценції Герасима і Мелетія Смотрицьких. У їхній художній інтерпретації з'ясовується значення політичної, релігійної, культурологічної діяльності роду князів Острозьких.

Ключові слова: князі Острозькі, православ'я, панегірик, Острозька академія, геральдична поезія.

Рід князів Острозьких відіграв особливу роль в політичному, національному, культурно-освітньому житті України середини XIV — початку XVI століть. Саме із часів занепаду Галицько-Волинського князівства, коли західноукраїнські землі перебувають під впливом Литовського князівства, а згодом Речі Посполитої під їхньою безпосередньою дією відбувається масштабна робота, пов'язана із культурницькими процесами, спрямованими на розвиток науки, освіти, друкарства у регіоні. Князя резиденція, місто Острог, майже три століття був важливим центром здійснення та реалізації державницької та релігійної політики князів. Як зазначає І.Огієнко (Митрополит Іларіон), «князі Острозькі рано виробили собі славу опікунів православного народу та його православної віри, а місто Остріг стало центром цього кількавікового опікунства» [1, с.12].

Князі Острозькі у національній історії залишилися палкими борниками православ'я. Біля витоків релігійно-просвітницької діяльності роду стоїть Волинський і Сіверський князь Федір Острозький (1386-1441) — видатний політик і полководець, Обороняючи

православ'я, чимало часу проводив у військових походах, одночасно займався церковним будівництвом та просвітницькою роботою. У похилому віці у Києво-Печерській лаврі прийняв чернечий сан, а по смерті був канонізований церквою і проголошений святим чудотворцем. Військову справу батька Федора Острозького продовжив син Василь, який укріпив власні володіння на Волині, за часів його правління значного розвитку набуває місто Острог. Варто згадати князя Костянтина Івановича Острозького (1460-1530), який обіймаючи посаду головнокомандувача Великого князівства Литовського, уславився успішними військовими походами проти волохів, татар, та московитів. Одночасно князь приділяв значну увагу будівництву укріплень і церков, щедро роздавав кошти на їхнє будівництво.

До нашого часу дійшли вірші, у яких прославляється військова звитяга Острозьких, звеличуються їхні тверді наміри боронити рідний край та дбати про його культурний розвиток. Найдавнішою є згадка про Костянтина Івановича Острозького у вірші «Битва під Оршею 1515 року». Як військовий вождь описується князь у вірші Матвія Стрийковського «Про вибиття 25000 татар перекопських під Вишнівцем, року 1512, поляками і литвинами». Прославляються князі Острозькі у вірші Симона Пекаліда «Про Острозьку війну під П'ятою» та Дем'яна Наливайка «На герб його світлості князя Костянтина Костянтиновича, князя Острозького» тощо.

Проте найвизначнішим представником роду князів Острозьких дослідники називають Василя-Костянтина Острозького (1526-1608). Іван Огієнко у праці «Князь Костянтин Острозький і його культурницька праця» характеризує достоїнства князя, визначає його особливе значення як культурно-освітнього діяча, палкого покровителя та захисника православної віри. «Костянтин Острозький, — зазначає митрополит Іларіон, — став найбільшим оборонцем і своєї нації, і своєї Віри. За час князя Костянтина місто Остріг стало найвидатнішим культурним осередком, куди звертали ся очі і всієї України, і всієї Православної Церкви» [1, с.45-46]. Чимало зусиль князь докладав для розвитку освіти і науки в регіоні, бо добре знав що тільки завдяки освіченості можна розв'язати питання релігійно-політичного протистояння.

Культурницька діяльність Костянтина Острозького проглядається у широкомасштабній просвітницькій діяльності. За цей час у 1576 році тут розпочала діяльність перша вища школа — Острозька слов'яно-греко-латинська академія, яка стала важливим вітчизняним науково-освітнім закладом. При академії успішно діяла друкарня, у якій вперше церковнослов'янською мовою було здійснено повне видання книг Старого і Нового Заповіту. Для видання Біблії князь із числа професорів академії сформував гурток учених, які працювали над перекладом і здійснили масштабну кількарічну роботу для виходу її у світ у 1581 році.

Особливим авторитетом серед професорів користувався письменник, культурний і громадський діяч Герасим Смотрицький, родом із Поділля. Він на запрошення князя прибув на Волинь, активно долу-

чився до культурно-освітньої діяльності, започаткованої Острозьки-ми, і взяв активну участь у перекладі та виданні Біблії. Герасим Смо-трицький став першим ректором Острозької академії. Оскільки робо-та над перекладами, упорядкуванням текстів та виданням Біблії здійс-нювалася у стінах навчального закладу, то й зрозуміло, що усі орга-нізаторські заходи доводилося виконувати саме йому. «Це була вели-ченська праця, яка інспірувала виникнення в середовищі острозьких інтелектуалів своєрідної філософсько-філологічної концепції, сутність якої полягала у звеличенні старослов'янської (церковнослов'янської) мови як основи «чистоти» православної віри», — справедливо заува-жує острозький дослідник Петро Кралюк [2, с. 9].

Канонічному тексту Біблії передувала передмова князя В.-К. Ост-розького та віршова передмова-посвята князю Г. Смотрицького. «Вступний вірш Герасима Смотрицького до острозької Біблії є ніби передмовою із зверненням до мецената, водночас це — геральдичний вірш на герб Острозьких», — зазначає письменник В.Шевчук [3, с.114]. Слава про благочестивість дому Острозьких шириться поза межі їхніх володінь, князь Василь-Костянтин, слідуючи родинній традиції “не щадяще здоров'я нікогося утрат, Крѣпко побѣждал различних сѣростат полки и разгонял с короны драгѣжныя волкы». У його різносторон-ніх справах «сіяєт бо солнце неприступнаго свѣта, в нем же ходя, не поткнется, но паче спасется». Праця Острозького, вважає автор пане-гірика, буде гідно пошанована людьми, а в Бога він просить заступ-ництва за князя:

Великою глубины богослова, княже, съименный,
да сподобить тя Господь Бог вѣнець пріяти нетленный,
Въ здоровіи же телеснѣм благообразно долгоденьствовати,
і въ царствіи небесном съ избранными радостно ликоствovati [4].

Автор виявляє значимість князя в релігійно-політичному житті регіону, його незаперечну роль у суспільних та культурницьких про-цесах краю.

Значне художньо-мистецьке значення має віршовий панегірик «На герб їхньої світлості князів, їхньої милості Острозьких епіграма» сина Герасима Смотрицького — Мелетія. Письменник вважається одним із найвизначніших представників полемічної літератури. Як і його батько, був представником православного традиціоналізму. Уро-дженець Поділля, формувався у культурницькому середовищі Ост-рога. «Перебування Максима (Мелетія) Смотрицького в Острозі при-пало на той час, коли це місто об'єднало блискучі інтелектуальні сили з України та з поза її меж», — зауважує П. Кралюк [2, с.13]. Значний вплив на формування життєвих інтересів мав авторитет ба-тька. Серед учителів Максима дослідники називають грецького про-повідника і церковного діяча Кирила Лукаріса. Інтелектуальне сере-довище М.Смотрицького визначали поет Симон Пекалід (Пенкаль-ський), першодрукар Іван Федорович (Федоров), викладачі академії Мартин Броневський, Василь Малющицький, Дем'ян Наливайко,

Андрій Римша та ін. Звісно, під впливом цих непересічних особистостей засвоювався життєвий досвід, формувалася власна думка щодо релігійно-політичних подій, які відбувалися у тодішній Україні.

Князь Костянтин Острозький патрунував юнака, по закінченні Острозької академії посприяв у здобутті престижної освіти у Віленській єзуїтській колегії.

Про добротинні справи князя М.Смотрицький із вдячністю відгукнувся у вірші «На герб ... князя Острозького». Сам автор називає свій твір епіграмою, у руслі барокової традиції вкладає в його основу величальний настрій. На початку панегірика поет уславлює увесь рід Острозьких, у художній манері виявляє його велику роль в українському культурно-політичному житті. Наявні у творі і ренесансні тенденції, простежуємо їх у звертанні автора до муз, у зіставленні князів із давньогрецьким богом Фебом (один із епітетів Аполлона), який виступає уособленням світла. Такі художні паралелі дають змогу простежити велич роду, визначити його незаперечну роль у духовно-культурних процесах доби:

Що за зорі я бачу, котрі так ясніють,
Аж світлом з Фебом рівно й сильно пломеніють,
Скажіте, любі музи? То зоря палає
Князів Острозьких славних, голосно лунає
В них слава, що з хвалебних вчинків себе родить
І наче тінь за тілом, за цнотою ходить [5, с.125-126].

М.Смотрицький не оминає увагою князя Костянтина Острозького, характеризує його як великого мецената і добротинника, вправного воїна, славить його за вірність вірі, за духовну оборону православ'я. Автор вдається до найдостойніших похвал різноаспектної діяльності князя:

Жорстокий звитяжець змія він потужний.
Побожності ясної й дивної такої
Дотриманої віри в цілості святої
Хрест знаком виступає: зброя ця незламна,
Від ворога конечна оборона славна
Духовна і тілесна [5, с.126].

Благочинні справи князів Острозьких, як зазначає автор, скрізь віднаходять належне сприяння. Вони є богоугодними, тому митець, використовуючи ускладнену метафорику, вірить у підтримку роду, зокрема князя В.-К.Острозького, Всевишнім: «І місце в раю гарне з діла обереться, де душі Богу милі в щасті опливають». У руслі традицій барокової панегіричної поезії М.Смотрицький вдається до сакраментальних похвал і побажань:

І ти, о чесний князю, шляхом предків власних
Живи, тривай побожно в замислах прекрасних,
Батьківська віра в тебе має хай патрона —
Нев'януча для слави вічної корона [5, с.126].

Як бачимо, батько і син Смотрицькі, маючи тісні контакти із родом князів Острозьких, ставили за мету оспівати їхню духовну велич, їхнє політичне, культурницьке значення не лише в Україні XVI — початку XVII століть, а й далеко за її межами. Автори наділяли князів найдостойнішими чеснотами, взявши за основу традиційну барокову панегіричну поезію, виявили сутнісну характеристику доби, ставши своєрідними літописцями часу і умов, в яких проживали і творили князі Острозькі.

Список використаних джерел:

1. Митрополит Іларіон Князь Костянтин Острозький і його культурна праця: Історична монографія. — Вінніпег, 1958. — 216 с.
2. Крالیук П. Духовні пошуки Мелетія Смотрицького. — К.: Центр духовної культури, 1997. — 192 с.
3. Образ князів Острозьких в давній українській літературі // Шевчук В. Муза Роксоланська: Українська література XVI–XVIII століть: У 2 кн. Книга перша: Ренесанс. Раннє бароко. — К.: Либідь, 2004. — С.411-421.
4. Смотрицький Г. Віршова передмова до Острозької Біблії. — [Ел. рес.]. — Режим доступу: <http://izbornyk.org.ua/ukrpoetry/anto.htm>.
5. Марсове поле: Героїчна поезія в Україні X — початок XIX століть. — К.: Молодь, 2004. — 512 с.
6. Острізька Біблія. Перша повна Біблія церковнослов'янською мовою. — Вінніпег: Видання колегії святого Андрея в Вінніпезі, 1993.

The article deals with the characteristic of the image of the princes Ostrozky in the reception of Herasym and Meletij Smotritysky. In their artistic interpretation the meaning of political, religious and culturological action of the family of princes Ostrozky.

Key words: princes Ostrozky, orthodox, panehiryc, Ostrozka Academy, heraldic poetry.

Отримано: 3.09.2009 р.